

VERKENNING AGROFOOD BRABANT IN 2050

Februari 2019

Uitgebracht aan: het College van Gedeputeerde Staten Noord-Brabant
gedeputeerde mevrouw A. Spierings

In afschrift aan: Provinciale Staten Noord-Brabant

BrabantAdvies
Brabantlaan 3
5216 TV 's-Hertogenbosch
info@brabantadvies.com
www.brabantadvies.com
t. 073 303 02 86

Samenvatting

Op verzoek van de provincie heeft BrabantAdvies een toekomstverkenning gemaakt van de agrofoodsector in Brabant. Daartoe zijn vier toekomstscenario's voor 2050 geschetst. Het is de uitkomst van een traject met betrokkenheid en deskundige input van organisaties uit de Brabantse agrofood, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en overheden.

Het doel van de scenario's is om partijen van de Brabantse agrofood en daarbuiten te helpen nadenken over ontwikkelingen die op hen afkomen en de mogelijke kansen en risico's daarvan. De scenario's zijn geen wensbeelden, het zijn neutrale verkenningen. Ze helpen met een frisse blik naar de toekomst te kijken.

Daarmee bieden de scenario's:

- een verdiepend inzicht in de toekomstige vraagstukken binnen onze voedselproductie en -consumptie en de inrichting van de sector;
- een voedingsbron voor een verdere dialoog over waarden en dilemma's voor de Brabantse agrofood, in de context van de maatschappelijke uitdagingen als klimaat en voedselzekerheid;
- een vertrekpunt voor de ontwikkeling van beleidsscenario's en beleidskeuzes, niet alleen voor de provincie Noord-Brabant maar ook voor andere betrokken partijen.

De toekomstscenario's zijn uitgewerkt aan de hand van een tweetal onzekere ontwikkelingen: een open versus een protectionistische markt enerzijds en een wereldbeeld, gericht op de verbinding met de natuur versus autonoom van de natuur anderzijds. In het scenario 'Brabant food factory' is sprake van een open internationale markt en een landbouwproductie die autonoom van de natuur plaatsvindt. Er is in dit scenario sprake van een sterke inzet op technologie als oplossing voor de vele maatschappelijke uitdagingen. De Brabantse food factory produceert niet grondgebonden en is wereldwijd kennis-leverancier op het gebied van agrofood.

In het scenario 'De wereld mijn moestuin' wordt in de context van een open internationale markt ingezet op grondgebonden, natuurinclusieve landbouw. Ook hier is het ter beschikking hebben en de ontwikkeling van kennis relevant voor de export van de agrofoodsector, maar deze kennis is sterk gericht op duurzame systemen. De eigen productie is verschoven van dierlijke naar plantaardige eiwitten.

In het scenario 'In eigen kring lopen' leven we in een gesloten nationaal georiënteerde markt en landbouwproductie die grotendeels autonoom van de natuur plaatsvindt. De Brabantse agrofood produceert voor 'eigen mond', waarbij voedselzekerheid prioriteit heeft.

In het scenario 'Boeren rond de kern' maakt Brabant deel uit van een nationaal georiënteerde markt en zal de landbouw in samenhang met het natuurlijk kapitaal vorm krijgen. Er is een stevige verbondenheid tussen burger, zijn voedsel en de natuur.

Op basis van deze scenario's zijn vraagstukken naar voren gekomen die in elk scenario relevant zijn. Deze vragen om inhoudelijke verdieping: hoe gaan we bijv. kringlopen effectief organiseren? Welk schaalniveau hoort daar bij? Hoe gaan technologische ontwikkelingen de markt en inrichting van de productie beïnvloeden? Wat betekent technologische innovatie voor verbondenheid van de burger met voedsel en natuur? Hoe gaan we om met de potentiële concentratie van macht rond data in relatie tot onze primaire levensbehoefte?

Om de Brabantse agenda op het gebied van agrofood verder vorm te geven, willen wij het volgende meegeven:

1. *Benader het vraagstuk vanuit systeemperspectief.* Door de agrofood onderdeel te maken van de maatschappelijke opgaven, kunnen in samenhang stappen worden gezet. Dit vraagt om een integraal perspectief over de (beleids)disciplines heen.
2. *Werk beleidsscenario's uit ten behoeve van de toekomstige koers en keuzes.* De vervolgstap in deze methodiek is het ontwikkelen van streefbeelden en beleidsscenario's, bij voorkeur in gezamenlijkheid met andere stakeholders. Het is aan het nieuwe provinciebestuur en andere stakeholders om dit verder op te pakken. Verschillende wensbeelden kunnen daartoe het vertrekpunt zijn.
3. *Ontwikkel een dynamische kennisagenda met een Brabants accent.* Voor de provincie zullen deze beleidsscenario's vooral samenhangen met omgevingsvraagstukken en innovatie-vraagstukken. Hierbij kunnen de verschillende inhoudelijke vraagstukken uit de verkenning verder worden uitgewerkt naar beleidsaanpakken en kennisbehoeften, in aansluiting op de landelijke agenda. Daarbij is het van belang om beleid, uitvoering en kennisontwikkeling meer op elkaar te betrekken en met de betrokken partijen een lerende praktijk te ontwikkelen.
4. *Bouw voort op de opgedane inzichten en breng samenhang in instrumentarium.* Er is een grote (provinciale) inzet op het terrein van de agrofood en er zijn zeer veel verschillende instrumenten met allemaal een eigen waarde. De ruimte om te experimenteren en innovaties verder te brengen zal ook de komende bestuursperiode relevant blijven. De vertaling van wensbeelden naar beleidskeuzes zal ook richtinggevend zijn voor de samenhangende inzet van het instrumentarium.
5. *Investeer in de dialoog.* Parallel aan bovengenoemde stappen stellen wij voor de maatschappelijke dialoog over de toekomst van het voedselsysteem en agrofood in Noord-Brabant voort te zetten en te intensiveren. De uitwerking van de toekomstscenario's maakten dilemma's zichtbaar die vragen om een fundamentele gesprek tussen de betrokken partijen over waarden ten aanzien van voedselproductie en -consumptie en de inrichting van de sector, gevoed vanuit gezaghebbende kennis en praktijkinzichten.

Inleiding

De houdbaarheid van ons huidige voedselsysteem staat ter discussie. Klimaatverandering, grondstoffen-schaarste, toename van de wereldbevolking, toenemende zorgkosten, afname van de biodiversiteit, achteruitgang van de kwaliteit van bodem en water, afnemende verdien capaciteit en toenemende druk op de wijze van voedselproductie. Kortom: een veelheid en combinatie van mondiale, nationale en regionale ontwikkelingen dwingt ons tot een heroriëntatie op de wijze waarop we ons voedsel produceren en consumeren.

Deze heroriëntatie raakt vele partijen in Brabant, vanuit meerdere perspectieven.

- De economische relevantie van de agrofoodsector voor Brabant is groot: de Brabantse agrofood neemt ruim 20% van de totale landelijke agrofoodproductie voor haar rekening, omvat ongeveer 13.000 bedrijven (in de hele agrofoodketen) en verschaft werkgelegenheid aan 75.000 fte.
- De agrofood en daarbinnen met name de primaire landbouw, is een beeldbepalende ruimtelijke factor in Brabant: zo beslaat de primaire landbouw 60% van de ruimte.
- De effecten van (delen van) de sector op ons natuurlijk kapitaal (bodem, lucht en water) in Brabant zijn te substantieel om op z'n beloop te laten.
- De consument wordt in het huidige systeem bediend met lage prijzen voor voedsel en veel gemak, voorzien vanuit een grootschalig georganiseerde productie en een sturende rol door internationaal georiënteerde partijen achter in de keten (retail, verwerkers) met steeds kleinere marges voor de primaire producenten.
- Als burger accepteert diezelfde consument steeds minder het bestaande systeem van intensieve en grootschalige voedselproductie. Naast de belasting daarvan voor de leefomgeving en het risico op uitbreken van dierziekten (denk aan de uitbraak van de Q-koorts, 2007-2011), is ook voor de burger de impact die het systeem heeft op humane gezondheid een issue.

De vraag is: hoe dan wel? Een heroriëntatie op ons voedselsysteem, en daarmee ook van de agrofood-sector, is een vraagstuk dat verder reikt dan de provincie Noord-Brabant. Het is een vraagstuk binnen een nationale en internationale context met vele onzekere ontwikkelingen, waarbij alle partijen binnen én buiten de keten van de agrofood - waaronder ook de overheid én consument - een grote rol spelen.

De zoektocht naar beantwoording van deze vraag is op verschillende niveaus al gestart. Met de visie van de Minister van LNV 'waardevol en verbonden' en PBL-rapporten als 'Naar een wenkend perspectief', zijn er reeds aanzetten gegeven. In Brabant is onder andere met de Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood (UBA) een veranderingsproces op gang gebracht om de agrofoodsector te verstevigen in de context van deze uitdagingen.

Met deze verkenning Agrofood Brabant in 2050 leveren we als BrabantAdvies een aantal handvatten in deze zoektocht. Deze geeft zeker geen pasklare antwoorden op alle gestelde vragen. Het is een bijdrage ter inspiratie voor een noodzakelijk politiek-bestuurlijk debat over de (her)inrichting van onze toekomstige voedselproductie en -consumptie.

Aanleiding

BrabantAdvies is in 2018 door de provincie Noord-Brabant gevraagd een advies uit te brengen over de toekomst van de Brabantse agrofood. Daarbij zijn twee uitgangspunten geformuleerd.

- Het advies zou zich moeten richten op het langetermijnperspectief en 'los' moeten komen van de problemen van vandaag.

- Niet alleen de inhoud van het advies is relevant, ook het proces tussen de directe belanghebbenden en betrokkenen is van belang met betrekking tot de benutting van expertise en het creëren van draagvlak.

De timing van deze toekomstverkenning, net voor de provinciale verkiezingen van 20 maart 2019, is relevant. Het vormgeven van een vervolg en het maken van inhoudelijke beleidskeuzes is aan de orde na deze verkiezingen, met een nieuw provinciaal bestuur en in nieuwe politieke verhoudingen.

De provincie is daarbij slechts één van de actoren in dit speelveld. Maar vanuit haar verantwoordelijkheid op het terrein van leefomgeving, ruimtelijke ontwikkeling en regionaal-economisch beleid, heeft de provincie wel belangrijke afwegingen te maken.

Met deze verkenning richten we ons allereerst tot het provinciebestuur als een partner in het gesprek over de toekomstige koers van de Brabantse agrofoodsector.¹ Daarnaast adresseren we deze ook aan andere relevante partijen die onmisbaar zijn in de dialoog over de toekomst van ons voedsel en de ontwikkeling van de agrofood in Brabant.

De aanpak: toekomstscenario's als eerste stap

Centraal in de aanpak staat een viertal toekomstscenario's, beschreven vanuit wereldbeelden anno 2050 en inzoomend op het voedselsysteem en de agrofoodsector anno 2050.

De uitwerking van deze toekomstscenario's heeft in de afgelopen maanden vorm gekregen in nauwe samenwerking met deskundigen van relevante organisaties en met ondersteuning van Wing.² Daarnaast participeerde een kernteam met een zevental deskundigen uit de meest direct betrokken partijen. Op twee momenten hebben intensieve werksessies plaatsgevonden.³

Het werken met toekomstscenario's is een beproefde methode om bij complexe vraagstukken die omgeven zijn met grote onzekerheden te werken aan inzichtvorming bij, communicatie tussen en commitment van betrokkenen bij het sturen op toekomstige ontwikkelingen.

In deze toekomstverkenning over de agrofood in Brabant is gekozen voor een scenario-aanpak die *mogelijk geachte toekomsten verkent en de ontwikkelingen die daarnaartoe kunnen leiden*.⁴ Het gaat om toekomsten die door externe krachten worden bepaald, waarop we op dit moment weinig tot geen invloed hebben. Maar we kunnen ons wel hierop voorbereiden. Dit heeft geresulteerd in de beschrijving en verbeelding van vier toekomsten die sterk verschillen (zie brochure Agrofood Brabant in 2050). De toekomstscenario's zijn geen voorspellingen. Het zijn voorstellingen, niet-gekwantificeerde beelden, gedeeld met en gebaseerd op de inbreng van een grote groep deskundige betrokkenen.

¹ Daarvoor vormt dit advies één van de bouwstenen. Ook (de uitkomsten van) andere trajecten worden betrokken, zoals de evaluatie van het UBA, de Voedsel1000, het Groen Manifest, de provinciale Omgevingswet en uitwerking van het klimaatakkoord, het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid (GLB), en uiteraard de visie van de Minister van LNV 'Natuurlijk Verbonden'.

² Adviesorganisatie voor procesbegeleiding in relatie tot omgevingsvraagstukken, voortkomend uit de WUR.

³ Per sessie nam een 50-tal deskundigen deel, afkomstig uit geledingen van de agroketen, overheid en andere maatschappelijke actoren. Voor het overzicht van deze deskundigen zie bijbehorende brochure Agrofood Brabant in 2050.

⁴ Er zijn verschillende soorten scenario's: omgevingsscenario's die de onzekerheid van de externe krachten als vertrekpunt nemen of beleidsscenario's die wenselijke ontwikkelingen beschrijven; kwalitatieve of meer kwantitatieve scenario's. En er zijn diverse methoden om toekomstscenario's te ontwikkelen, bijvoorbeeld via trendanalyse of via 'backcasting', waarbij je terugredeneert vanuit een langetermijnvisie naar het nu.

Van toekomstscenario's naar beleidsscenario's en keuzes

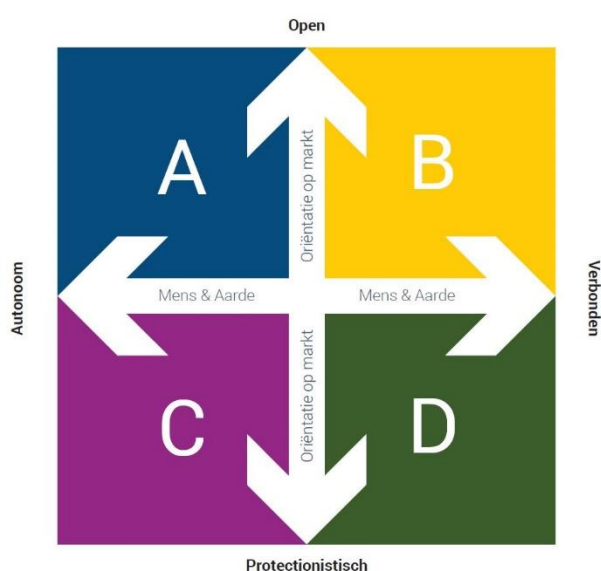
Bij het kiezen voor onze scenariomethode is het opstellen van toekomstscenario's een eerste stap. Een belangrijk vervolproduct (op weg naar beleidskeuzes) zijn *beleidsscenario's*: een *verkenning van enkele wenselijk geachte, toekomstige toestanden van de agrofoodsector (streefbeelden) en het beleid dat nodig is om deze toestanden te realiseren (strategieën)*.⁵ Streefbeelden bevatten wél normatieve stellingnames. De streefbeelden zijn geïnspireerd door de toekomstscenario's. De strategieën die daaruit voortvloeien betreffen zowel strategieën van overheden als van bedrijfsleven en maatschappelijke partijen.

De combinatie van toekomstscenario's en beleidsscenario's (mogelijke en wenselijke toekomsten) biedt input voor het formuleren van *beleidsadviezen*. Deze adviezen kunnen gericht zijn op de provincie zelf, met name in het omgevingsdomein en innovatiebeleid. Maar dit proces zal ook andere betrokkenen kunnen inspireren voor het verder ontwikkelen van hun eigen beleid. Idealiter leidt het proces tot een *gezamenlijke agenda* waarin iedereen bijdraagt aan doelen vanuit de geëigende rol en verantwoordelijkheid.

Resultaat 1: het proces

Vier toekomstscenario's anno 2050

De vier toekomstscenario's over de ontwikkeling van de wereld, het voedselsysteem en de agrofood anno 2050 zijn opgebouwd vanuit twee onzekerheden: een open versus een protectionistische markt enerzijds en een wereldbeeld, gericht op verbinding met de natuur versus autonoom van de natuur anderzijds. De gekozen onzekerheden, vertaald in de assen, zijn bepalend voor de inkleuring van de scenario's. Ze waren de uitkomst van het overleg met het kernteam. Daartoe hebben we ons laten inspireren door een vergelijkbare verkenning van het World Economic Forum.⁶ De twee onzekerheden moeten als een gegeven worden beschouwd, het zijn dus geen politieke keuzes.

Bij het uitwerken was de uitdaging om deze scenario's tot extremen op te rekken. De plausibiliteit van elk scenario hebben we onderbouwd met vroege signalen (actuele krantenberichten) en fictieve gebeurtenissen die tot dit scenario hebben geleid. We hebben de toekomst uitgewerkt tot een eerste beeld en aan de hand van thema's: voedselzekerheid, natuurlijk kapitaal, klimaat, welvaart en welzijn. De scenario's kregen tijdens de twee werksessies met een grote groep stakeholders de volgende titels: Brabant food factory (A), De wereld mijn moestuin (B), In eigen kring lopen (C) en Boeren rond de kern (D).

⁵ E. Dammers, scenario's voor milieu, natuur en ruimte gebruiken: een handreiking, PBL Den Haag, 2017.

⁶ <https://www.weforum.org/whitepapers/shaping-the-future-of-global-food-systems-a-scenarios-analysis>

Veel engagement vanuit Brabantse geledingen

Vanuit de verschillende organisaties was er grote betrokkenheid om mee te denken over de toekomst van de agrofood in Brabant. De uitwerking van de toekomstscenario's heeft de deelnemers geholpen vroeger signalen uit de actualiteit te herkennen en te kunnen plaatsen en bewuster te worden van (toekomstige) inhoudelijke vragen die uit de scenario's naar voren komen.

Daarnaast was de interactieve aanpak en de dialoog relevant. Het doordenken en opstellen van de scenario's heeft van de deelnemers gevraagd zich te verplaatsen in één of meerdere scenario's en eigen voorkeuren los te laten. Dit tijdelijk loslaten heeft tijdens de sessie bijgedragen aan een constructieve sfeer om met een open mind naar de toekomst te kijken. Hoewel het lastig was de wereld anno 2050 voor te kunnen stellen, is gezamenlijk geleerd op inhoud en heeft de uitwisseling geleid tot onderlinge inspiratie.

Dilemma's vragen om verdere dialoog

Het doordenken van toekomstscenario's heeft ook geleid tot een grotere bewustwording van de maatschappelijke, ethische en economische dilemma's binnen de scenario's. Deze dilemma's vragen om voortzetting van de dialoog. Daarbij is duidelijk dat lang niet altijd de provincie of het regionale schaalniveau bepalend is. Maar door bepaalde richtingen en keuzes in samenhang te doordenken, wordt ook scherper wat de consequenties zijn van de keuzes waarop de provincie of andere betrokken partijen wel invloed (kunnen) hebben.

Resultaat 2: dilemma's en thema's

Tijdens verschillende werksessies is een aantal 'zekere' mondiale ontwikkelingen benoemd waarover op zich weinig discussie is, zoals de groeiende wereldbevolking, de klimaatverandering en technologische ontwikkeling. Deze ontwikkelingen komen in elk scenario terug. De koers die als antwoord hierop binnen elk scenario aan de orde is, is echter verschillend. Juist die koers heeft in het kernteam en tijdens de werksessies tot veel gespreksstof geleid, vanwege de dilemma's die daaruit voortvloeien. Ze vragen om agendering, onderbouwing, maatschappelijk debat en politieke keuzes. Ter illustratie:

- In scenario A 'Brabant food factory' staat de focus op (economische) groei in een internationaal concurrerende markt op gespannen voet met afwenteling op het natuurlijk kapitaal elders en op de langere termijn klimaateffecten.
- In scenario B 'De wereld mijn moestuin' leidt de voortschrijdende technologische ontwikkeling tot stevige ethische vraagstukken. Voor dit scenario is de vraag relevant in hoeverre natuurinclusieve landbouw en regionale kringlopen zich verhouden tot voedselzekerheid.
- In scenario C 'In eigen kring lopen' is afgenomen economische welvaart als gevolg van protectionistische markten een gegeven. De consequenties daarvan voor voedselzekerheid en inkomens zullen leiden tot een stevig verdelingsvraagstuk.
- In scenario D 'Boeren rond de kern' kan de wens tot landbouw op natuurlijke basis op gespannen voet komen te staan met voedselzekerheid van de Brabantse bevolking, zeker wanneer de ruimte ook nodig is voor andere functies.

Op basis van het doordenken van de scenario's hebben we een aantal inhoudelijke vraagstukken geïdentificeerd die in vrijwel elk scenario relevant zijn gebleken. Deze vraagstukken zijn zeker niet nieuw, ze zijn vaak al onderdeel van een gewenste koers of ingezet beleid. Maar de vraagstukken ten opzichte van elkaar vragen om een verdere verdieping. Wij benoemen ze hier kort. Voor een verdere toelichting verwijzen we naar de brochure '[Agrofood Brabant in 2050](#)'.

Grondstoffenschaarste, onder andere fosfaat, is in elk scenario aan de orde. Als de oplossing gezocht wordt op het inzetten op reststroomverwaarding en *het sluiten van regionale kringlopen*, vraagt dit om kennisontwikkeling en experimenteren op wat cross-sectoraal en regionaal mogelijk is en hoe zich dit verhoudt tot de inrichting van de huidige systemen. Kan mest voor akkerbouw worden benut, ook ter stimulering van circulariteit in de veehouderij?

In alle scenario's zijn risico's te benoemen met het oog op *voedselzekerheid*, ook voor Brabant. Het klimaatvraagstuk is hierin een belangrijke factor, maar ook de vraag in hoeverre natuurinclusieve landbouw hierin kan voorzien en wat dit betekent voor de kostprijs van voedsel. Hoe relevant is de transitie van eiwitten uit vlees naar plantaardig voor Brabant?

Digitalisering en big data worden in elk scenario relevant, met alle voordelen van dien. Maar databezit en benutting kunnen in de verschillende scenario's anders zijn georganiseerd. Gezien het belang van voedsel als primaire levensvoorziening, is de vraag aan de orde in hoeverre het databezit alleen in handen van bedrijven is of dat de overheid hierin een stevigere rol neemt.

Verbondenheid burger met voedsel en natuur: een grotere afstand tussen de consument en het voedsel leidt tot grotere ervaren anonimiteit en minder gevoel voor de diverse waarden van voedsel. De vraag is welke nadelige consequenties hieraan zijn verbonden, bijvoorbeeld in de vorm van een ongezonder voedselpatroon. Kleinschalige productie dichtbij kan tot grotere bewustwording leiden. Hoe kunnen we producent en consument opnieuw verbinden, bijvoorbeeld via transparantie in de keten (met behulp van data) of via lokale voedselproductie en korte ketens?

Grootschaligheid leidt tot economische efficiëntievoordelen en is in het heersende productie-paradigma noodzakelijk gebleken om te kunnen blijven investeren.⁷ Hoe voorkomen we *verdere afwenteling in tijd en ruimte*? Hoe kunnen we conventionele landbouw verder verduurzamen en tegelijkertijd investeren in systeeminnovaties, bijv. naar circulaire productie en meer diversificatie van teelten? En zijn we toe aan nieuwe rekeneenheden: van succes van landbouw in tonnen per hectare naar succes voor biodiversiteit en bodemvruchtbaarheid? Hoe geven we vorm aan true pricing?

De vertaling naar de ruimtelijke inrichting is een essentieel vraagstuk in alle scenario's. De strijd om de ruimte vraagt om creatieve oplossingen richting meervoudig ruimtegebruik en nieuwe functiecombinaties. Met de 20^e-eeuwse functie-aanduidingen stad-land, landbouw, bosbouw en natuur kunnen we steeds minder uit de voeten, zeker als we natuurinclusief willen gaan produceren (natuurinclusieve landbouw en landbouwinclusieve natuur). Wellicht dekken termen als functiemenging of functiescheiding beter de lading. Dit vraagt om het ontwikkelen van andere legenda, bijv. met kwalitatieve beschrijvingen voor gebieden waarbinnen zich nieuwe verhoudingen kunnen ontwikkelen. De nieuwe omgevingswet biedt naar verwachting meer ruimte voor zo'n benadering.

De rol van de overheid is verschillend in de diverse scenario's omdat in elk scenario ook andere typen afwegingen moeten worden gemaakt. Leidt bijvoorbeeld het optreden als vangnet in geval van voedselschaarste tot een regisserende en sturende rol in ruimte, moet de macht van databezit aan banden worden gelegd of is het faciliteren van een ethische discussie of het formuleren van nieuwe normen en waarden over technologische ontwikkeling noodzakelijk?

⁷ In het PBL-rapport 'Naar een Wenkend Perspectief voor de Landbouw' wordt in dit verband ook gesproken over het lock-in effect, waarbij de kosten van het systeem eigenlijk groter zijn dan de opbrengst, maar waarbij de keten niet alleen in staat zal zijn om dit tij te keren.

Hoe geven we de Brabantse agenda verder vorm?

In vervolg op onze verkenning willen wij de provincie de volgende aanbevelingen meegeven. Ze zijn ook relevant voor partijen uit de agrofoodsector, maatschappelijke organisaties en andere overheden.

1. *Benader het vraagstuk vanuit systeemperspectief*

De opgaven van de toekomst vragen om een systeemperspectief. Landbouw en agrofood zijn sterk verbonden met leefomgeving, met klimaat- en energiedoelstellingen en met de transitie naar een circulaire economie. Vermaatschappelijking van agrofood is aan de orde: hoe kan de agrofood bijdragen aan deze maatschappelijke opgaven? Hoe kan daarmee de concurrentiekracht worden versterkt? Juist door deze aspecten in samenhang te bekijken, kan het beleid in synergie werken en kan voortgang worden geboekt op de verschillende onderdelen.

2. *Werk beleidsscenario's uit ten behoeve van de toekomstige koers en keuzes*

Bij de uitwerking van toekomstscenario's naar beleidsscenario's is allereerst de vraag welke wensbeelden vertrekpunt zijn. Is dat kringlooplandbouw, staat gezonde en veilige voeding voorop, klimaatneutraliteit of zijn er nog andere ambities? Afhankelijk van de gekozen beleidsscenario's krijgen de eerder genoemde thema's (zie kader op pagina 9) een andere uitwerking of prioriteit. Als bijvoorbeeld kringlooplandbouw het streefbeeld is, dan dienen er nog veel vragen te worden beantwoord over hoe we daarin verdienmodellen vormgeven. Kringlopen kunnen bovendien op verschillende schaalniveaus worden gesloten. Met een te smalle benadering kunnen kansen voor realisatie worden gemist.

Vervolgens is ook duiding van rollen en verantwoordelijkheden aan de orde. Wie is probleemeigenaar en neemt daarin welke verantwoordelijkheid? En wat kan nu worden opgepakt en wat later? De toekomstscenario's laten verschillen zien in de rol van markt en overheid. En binnen het bestel van de overheid (lokaal, provinciaal, nationaal, Europees) is de provinciale rol weer een vraag op zich.

De beleidsscenario's kunnen door de provincie vooral benaderd worden vanuit haar rol in het omgevingsdomein (natuur, water, werklocaties, ruimte voor duurzame energie, etc.) en het innovatiebeleid.

3. *Ontwikkel een dynamische kennisagenda met een Brabants accent*

Circulariteit, natuurinclusieve landbouw, voedselzekerheid, technologie-toepassingen: wat houden deze begrippen en thema's in? Maar ook: hoe verhouden ze zich tot elkaar? Welke rol heeft de overheid en de markt hierin? Er zijn tijdens deze verkenning vele vragen gesteld waarop verdiepende kennis en inzicht gewenst is.

Wij bepleiten om beleid, uitvoering en kennisontwikkeling meer op elkaar te betrekken en met de betrokken partijen een lerende praktijk te ontwikkelen.⁸ Een samenhangende dynamische (kennis)-agenda met Brabantse accenten, aansluitend op de landelijke agenda,⁹ op het snijvlak van beleid en uitvoering zal hierin faciliterend zijn. De Brabantse schaal is geschikt voor het opbouwen van kennis

⁸ Transities worden immers gevoed door experimenteren en leren, het buiten de gebaande paden uitvoeren van projecten die bijdragen aan nieuwe praktijken en structuren. Innovaties beginnen klein en pionierend, dan volgt opschaling en groei, ten slotte is weer nieuwe innovatie nodig als groei terugloopt. Proeftuinen en pilots voor *proof of principle* / *proof of concept* zijn hiervoor geschikte aanpakken. Door systematische reflectie kan het beleid werkendeweg worden bijgesteld.

⁹ Denk bijv. aan de nationale vertaling van het GLB, maar ook de vertaling van maatschappelijke opgaven naar innovatiebeleid (topsectoren) en kennisvragen: specifiek het thema Landbouw, Water en Voedsel.

en lerende praktijken. Casuïstiek en pilots zijn relevant om te kunnen leren binnen een omgeving met de stakeholders en om op basis van maatwerk de dilemma's te kunnen afwegen en tot oplossingen te kunnen komen. Nieuwe kennisvragen zullen voortkomen uit casuïstiek en pilots en een plek krijgen in de kennisagenda¹⁰.

4. *Bouw voort op de opgedane inzichten en breng samenhang in instrumentarium*

De afgelopen bestuursperiode is onder andere via de verschillende pijlers van het UBA veel in gang gezet en uitgevoerd. Qua innovatie zijn er veel verschillende stimulerende instrumenten op bedrijfsniveau, regioniveau en op (cross-)sectoraal niveau: de maatregelen transitie veehouderij, het LIB¹¹, programma's bij de BOM, instrumenten binnen AgriFood Capital en de Europese programma's. De ruimte om innovatie te stimuleren en te verbinden aan omgevingsbeleid zal ook tijdens de komende bestuursperiode relevant blijven. Hiermee kunnen nieuwe verdienmogelijkheden worden verkend, die bijdragen aan de oplossingen van de toekomst. Vanuit de vraag: als helder is wat niet meer gewenst is, wat is dan wel gewenst en hoe kan de provincie daarop sturen en vanuit haar rol perspectief (helpen) bieden?

5. *Ruimte voor 'het andere gesprek': investeer in de dialoog*

Het pleidooi voor een stevig fundament voor keuzes en de koers van het provinciaal beleid en van andere stakeholders vraagt ook een ander soort gesprek met (toekomstige) betrokkenen dan het politieke debat of onderhandeling met partijen in het veld: verdiepend, over achterliggende waarden, leidend tot begrip en inzicht en gebaseerd op state-of-the-art kennis. 'Het andere gesprek' als basis om de dilemma's en de consequenties van de keuzes voor de toekomst te doordenken.

Ondertussen gaat de wereld door en moeten keuzes worden gemaakt waarin het wél gaat over concrete maatregelen, instrumenten, onderhandelingen en grenzen stellen. Dan gaat het over de problematiek van vandaag om bijvoorbeeld te voldoen aan Europese richtlijnen (water, natuur, nitraat). Dat is soms ingewikkeld omdat we te maken hebben met partijen met verschillende belangen, snelheden en in verschillende sferen. In dit spanningsveld kan het waardevol zijn om het faciliteren van het andere gesprek over waarden, dilemma's en inzichten, gevoed met kennis, te beleggen bij een onafhankelijke partij met verankering in de Brabantse samenleving.

¹⁰ De prijsvraag 'Brood en Spelen' onderstreept bijv. de behoefte aan een verkenning van mengvormen van landbouw, natuur en bosbouw, van gemengde erven voor wonen, werken, leren en verblijven.

¹¹ Zie ook het evaluatierapport over het LIB over de bijdrage van het LIB: het belang van 'small wins' in transitities.

Tot slot

De methodiek van de toekomstscenario's heeft ons inzicht gegeven over potentiële toekomsten anno 2050. Door de opgave van agrofood te verbinden met de maatschappelijke uitdagingen van morgen ontstaat een meer gedeeld beeld over de inhoudelijke vraagstukken en dilemma's die om verdere verdieping vragen.

Terugkijkend op deze toekomstverkenning constateren we ook dat het proces minstens net zo relevant is gebleken als de uitkomst. De intensiteit van de betrokkenheid van de deelnemers was groot en de open dialoog heeft geleid tot een verdere verdieping en verruiming van het blikveld ten aanzien van gesignaleerde thematieken. Het engagement is gebleken. Er was in ieder geval bij de deelnemers een grote bereidheid om mee te denken of en hoe we met de agrofood en de primaire landbouw de uitdagingen van de toekomst kunnen invullen. Er is zeker nog werk te doen in relatie tot de betrokkenheid van de brede agrofoodketen, die niet per definitie interesse heeft in dit type initiatieven op regionaal niveau.

Voor Brabant, en daarmee ook het provinciebestuur, blijft heroriëntatie op voedselproductie en -consumptie hoog op de agenda. Met een sterke Brabantse agrofoodsector, urgente vraagstukken voor biodiversiteit, bodem en water, een mondige burger, en stevige ambities voor de energietransitie en voor innovatie liggen er forse uitdagingen. Een nieuwe bestuursperiode is in zicht en dat biedt een nieuw momentum. Wij hopen met deze verkenning de provincie, maar zeker ook alle anderen, hiervoor inspiratie te hebben gebracht.

Bekijk ook onze film: de scenario's in beeld.